

RÖSET I LÖNNÅNGER

Särskild undersökning

RAÄ 63:1
Rogsta socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2012

Inga Blennå

RÖSET I LÖNNÅNGER

Särskild undersökning

RAÄ 63:1
Rogsta socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2012

Rapport 2012:16
Inga Blennå

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från länsmuseets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format inger.eriksson@xlm.se eller 026-65 56 42.

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2012
Omslagsbild: RAÄ 63 från norr. Foto: Inga Blennå
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.
ISSN 0281-3181
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Inledning.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
målsättning och Metod.....	6
Resultat.....	6
Kvarts i gravar.....	7
Röset i lönnånger.....	8
Sammanfattning.....	9
Administrativa uppgifter.....	9
Referenser.....	10

Bild 1. Karta över Lönnånger och Norstafjärden. RAÄ 63:1 markerad med rött. Skala: 1:15 000.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av markägaren, efter beslut från Länsstyrelsen Dnr 431-1609-12, utfört en särskild undersökning och dokumentation av ett gravröse, RAÄ 63:1, i Rogsta socken, Hudiksvalls kommun. Undersökningen föranleddes av markägarens planerade utbyggnad av en intilliggande ladugårdsbyggnad. Fältarbetet utfördes under april månad 2012 av Inga Blennå och Katarina Eriksson. Fält- och rapportansvarig var Inga Blennå.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Rogsta är en kustsocken i norra Hälsingland. Socknen består av ett kuperat dalgångslandskap innanför en lång och skogsrik kust med en utpräglad skärgård. Inom socknen finns ett stort antal fornlämningar registrerade. Huvuddelen utgörs av gravar i kuströsemiljö från brons- och äldre järnålder. Det finns även ett antal gravhögar, en lokal med husgrundsterrasser och andra järnåldersrelaterade lämningar knutna till sedimentjordarna. I socknen finns Malstastenen, Hälsinglands mest uppmärksammade runsten. Stenen har den längsta kända inskriften med så kallade stavlösa runor, tidigare kallade *hälsingerunor*. På runstenen nämns bland annat byn Lönnånger. Väster om Rogsta kyrka finns den medeltida ödekyrkogården och i Vålsta finns en kastalruin som kallas *klostret*. De vid kuster och skärgård typiska lämningar som bland annat labyrinter, tomtningar och fiskelägen finns också väl representerade i socknen.

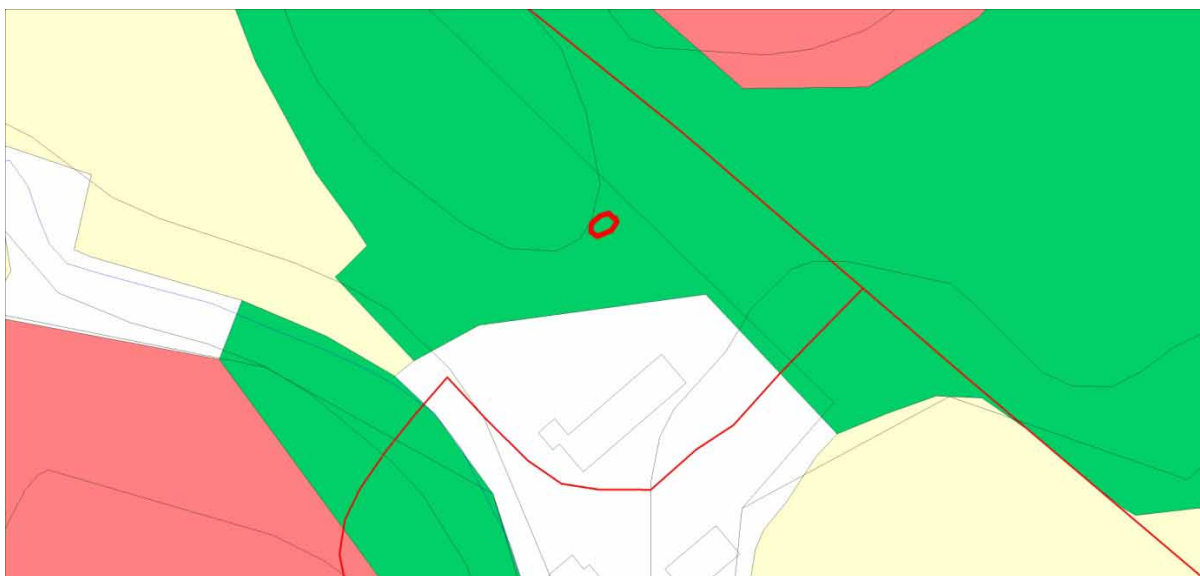

Bild 2. RAÄ 63 markerat med rött. Skala 1:1000.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

I slutet av 1800-talet ritade Hälsinglands Fornminnessällskap kartor där graven finns medtagen. Redan vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrevs gravröset som mycket skadat och delvis bortsprängt. Målsättningen för undersökningen var att tillvarata och dokumentera den information och kunskap som lämningen kunde ge. Graven ligger i ett område med ett stort antal gravrösen. Bara ett fåtal är tidigare undersökta. Det har därför varit av stort intresse att försöka datera graven och om möjligt kunna studera social status och tillhörighet. Ett annat syfte var att se på kontakter med andra områden och övriga närliggande lokaler.

Lämningen har beskrivits och fotograferats. Den har ritats i plan och dokumenterats digitalt. Det bedömdes däremot inte som meningsfullt att dokumentera graven i sektion då lämningen var alltför skadad. Inledningsvis avlägsnades påförda och löst liggande stenmassor. Markägaren bistod också med traktor för att undanröja större lösa stenar. Graven grävdes med spade och skärslev. Grävmassorna sållades.

RESULTAT

Gravrösets storlek och utbredning var svårbedömda på grund av de omfattande skadorna. Rösets yttre mått var 7 meter i diameter och det var 0,1-0,5 meter högt, bestående av 0,1-0,5 meter stora stenar. I mitten fanns en grop, 3 x 0,5-1 meter stor. I anläggningens södra del fanns två jordfasta block, cirka 1-1,5 meter stora, samt stora mängder skarpkantade mindre stenar med karaktär av sprängmaterial.

Bild 3. Röset RAÅ 63 före undersökningen. Sett från öster. Foto Inga Blennå.

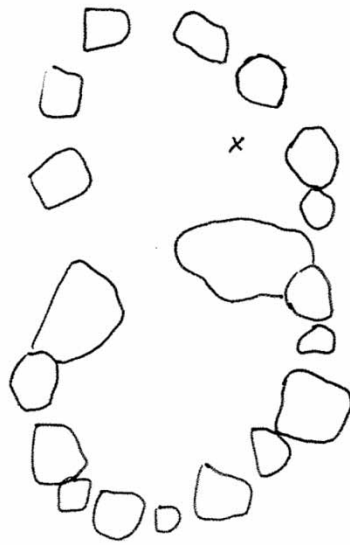

Bild 4. Rösens inre kantkedja. Fynd av rödockra markerad med x. Ritad från söder.

Då de lösa stenarna avlägsnats framkom en kantkedja, 5 x 3,5 meter stor av 0,25-0,7 meter stora stenar och två stora block. Innanför kantkedjan fanns ett lager med svart mylla, där en del recent material som till exempel glas hittades. Under detta fanns ett påfört lager småsten och knytnävsstora stenar. I det påförda lagret framkom en stor mängd krossad mjölkkvarts, vilken samlades in och vägdes. Kvartsen var koncentrerad kring de stora blocken i mitten av graven. Andelen kvarts minskade ut mot kantkedjan. Även en mindre volym rödockra påträffades. Fyndplatsens läge markerades på planritningen. Rödockra har under förhistorisk tid haft en symbolisk innebörd. Den röda färgen tros ha symboliserat både liv och död.

KVARTS I GRAVAR

Att kvarts förekommer i gravkontext är inte helt ovanligt. Bruket av kvarts i gravar har förekommit under bronsålder och äldre järnålder (se till exempel Victor, Andersson och Westerholm 2005). De vita stenarna har vanligen tolkats som magiska och skyddande eller som symboler för fruktbarhet och återfödelse.

Gravar som innehåller kvarts har relativt nyligen undersökts ibland annat Närke och Södermanland (Emanuelsson och Wikborg 2009; Evanni 2010). De undersökta gravanläggningarna innehöll krossad kvarts. Gemensamt är också att kremeringen av den döde skett på annan plats. Samtliga gravar daterades till äldre järnålder, ca 300 - 400-tal e. Kr. Ett gravröse från äldre järnålder, som undersöktes i Jönköpings län, saknade också brända ben men hade kantkedja och innehöll en stor mängd kvarts (Häggström, Kristensson och Nilsson 2003:11f).

Bild 5. Kvarts i det undersökta gravröset. Foto Katarina Eriksson.

RÖSET I LÖNNÄNGER

Det undersökta röset innehöll ca 20 kg kvarts som låg spridd innanför gravanläggningens kantkedja. Kvartsen bestod av mindre stycken, utan tvekan åderkvarts som medvetet krossats och lagts ner i graven. I graven fanns inget organiskt material, varför någon C14-datering inte var möjlig att utföra. Röset var beläget mellan 10 och 11 meter över havet, vid Norstafjärdens norra del som under äldre järnåldern utgjorde en djup skyddad havsvik. Med ledning av höjden över havet kan därför lämningen ges en sannolik datering till ungefär 600 talet e. Kr., det vill säga äldre järnålder.

I närområdet finns flera rösen och stensättningar belägna på i stort sett samma höjdnivåer, exempelvis RAÄ 61, 105, 286 och 299. Gemensamt är också att de är ensamliggande eller ligger i mindre grupper. Det finns heller inga kända lämningar efter hus i anslutning till dessa gravar. Tydligt är att karaktären på gravarna avviker från de i den agrara bygdens vanligast förekommande gravar. I norra Hälsingland är det under äldre järnålder vanligt förekommande att husen fanns i nära anslutning till gravarna. Områdets järnåldersgårdar har varit ensamgårdar (Liedgren 1992:210). Gravarna har legat inom en radie av 150 meter från husen. Gravarna vid järnåldersgårdarna har dock i huvudsak utgjorts av högar och stensättningar (1992:196f). Vad gäller det här undersökta röset skulle en tillhörande gård mycket väl kunna ha legat på platsen för de nutida byggnaderna. Gravens karaktär gör det emellertid troligt att så inte varit fallet.

Att en person med speciell betydelse gravlavs på platsen är sannolikt med tanke på den stora mängden kvarts som fanns i anläggningen. Förekomsten av rödockran antyder också utförande av symbolhandlingar vid begravningen. Om graven innehållit ben eller inte kan inte fastställas. Det är mycket dåliga bevaringsförhållanden för organiskt material i gravrösen av den här typen och eftersom graven sedan tidigare var kraftigt skadad har förhållandena försämrats ytterligare. Om det funnits ben i graven har de brutits ner och försvunnit. Det har även förekommit att man byggde gravmonument för en avliden person som inte kunde gravläggas i sin hembygd. Det undersökta röset kan mycket väl ha anlagts som en sådan så kallad kenotaf och ha uppförts till minne av en betydande person som dött långt borta.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har efter beslut från Länsstyrelsen utfört en särskild undersökning och dokumentation av ett gravröse, RAÄ 63:1, i Rogsta socken, Hudiksvalls kommun. Undersökningen föranleddes av en planerad utbyggnad av en ekonomibygnad.

I inventeringen från 1950-talet beskrevs det undersökta röset som delvis bortsprängt och mycket skadat. Vid undersökningen visade det sig också att en stor del av graven var borta och att endast den undre delen av anläggningen fanns kvar.

Det fyndmaterial som framkom utgjordes av kvarts, som samlades in och vägdes. Vid undersökningen hittades också en mindre volym rödockra. Fyndplatsens läge markerades på planritningen. Under bronsålder och äldre järnålder har det förekommit att man lagt kvarts i gravar. Det anses symbolisera fruktbarhet och kvartsen uppfattas även som magisk.

Vid undersökningen hittades inga brända ben eller annat organiskt material, vilket kan beror på att graven skadats så kraftigt att de dåliga bevarandeförhållandena i röset ytterligare försämrats. Graven kan även utgjort ett minnesmonument över någon som inte kunnat gravläggas där. Med hänvisning till höjdkurvorna kan graven dateras till äldre järnålder.

Bild 6. Den rentvättade kvartsen från RAÄ 63. Foto Inga Blennå.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut:	Dnr 431-1609-12
Fastighetskartans blad:	16H0f
Personal:	Inga Blennå och Katarina Eriksson
Fältarbetstid:	April 2012
Projektansvarig:	Inga Blennå

REFERENSER

- Emanuelsson, M. och Wikborg, J. 2010. *En brandgrav från äldre järnålder*. Särskild arkeologisk undersökning. Västra Via 1:4, RAÄ 86, Vintrosa socken, Närke, Örebro län. SAU rapport 2009:16.
- Evanni, L. 2010. *Gravarna i Vistaberg*. Södermanland, Huddinge socken, Vistaberg 3:66, RAÄ 117:1. UV Mitt rapport 2010:11.
- Hägström, L., Kristensson, A. och Nilsson, N. 2003. *Kulturlandskap från äldre järnålder i Öggestorp*. Öggestorp socken, Jönköpings kommun. Jönköpings läns museum rapport 2003:65.
- Liedgren, L. 1992. *Hus och gård i Hälsingland. En studie av agrar bebyggelse och bebyggelseutveckling i norra Hälsingland Kr. f.-600 e. Kr.* Studia archaeologica universitatis umensis 2.
- Victor, H, Andersson, M och Westerholm, A. 2005. *Kammargravar från folkvandringstid i Lilla Sylta*. RAÄ 91, en gravplats använd under brons- och järnålder. Uppland, Fresta socken, Lilla Sylta. UV Mitt, dokumentation av fältarbetsfasen 2005:7.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE. FAKTARUM: STYRMANSGATAN 4, GÄVLE.

